

ΛΟΓΟΥ ΧΑΡΙΝ

Το κιβώτιο του Μπάρτοκ είναι πλήρες». Μ' αυτά τα λόγια κλείνει την εισαγωγή του στη βιογραφία του Μπέλα Μπάρτοκ, την οποία έγραψε ο Pierre Citron και μόλις κυκλοφόρησε στα ελληνικά, ο μεταφραστής της Θωμάς Σλιώλης («Μπάρτοκ. Από το φολκλόρ στην πολιτισμική κριτική», εκδ. «Πατάκη»). Πράγματι.

Βρίθει από ιδέες, καινοτομίες, εισηγήσεις και προτάσεις το «κιβώτιο» του συνθέτη, όλες απόλυτα συναρτημένες με το μουσικό του υλικό, όλες σε μια ιδιαίτερα γόνιμη συνομιλία με τη μουσική παράδοση.

Από πολύ νωρίς, από τα 23 του χρόνια, αρχίζει τις έρευνές του, ταξιδεύοντας στα ουγγρικά χωριά, καταγράφοντας και συλλέγοντας λαϊκές μελωδίες: δύο χρόνια αργότερα, σε συνεργασία με έναν επίσης νεαρό συνθέτη, τον Ζόλιαν Κόνταϊ, δημοσιεύει σε παρτιτούρες τα αποτελέσματα των ερευνών του, αναδεικνύοντας προμειξείες, επιρροές και παραλλαγές και αργότερα, αυτή την «κοινωνική και όχι ατομική πράξη», όπως ονόμαζε ο ίδιος τη λαϊκή μουσική, τη διασκευάζει με έναν τρόπο πραγματικά ελεύθερο από τις προκαταλήψεις του 19ου αιώνα. Προκαταλήψεις πολλές: σάρωνε τότε ο εθνικισμός περιοχές ολόκληρες, βουβές ως τότε, ξεχασμένες από την Ιστορία. Και, σε έναν βαθμό, τόνωνε την τέχνη, της μετάγγιζε ορμή και φλόγα: αλλά, το πιο συχνά, στένευε τους ορίζοντες, πνιγώντας στον επαρκισμό και στη μισολοδοξία ό,τι διέφερε και ό,τι αντιστεκόταν.

Δεν ήταν αυτή η περίπτωση του Μπάρτοκ. Μολονότι η αφητηρία του ήταν «εθνική», η έρευνά του δεν περιορίστηκε στη γενέθλια Ουγγαρία αλλά επεκτάθηκε και σε άλλες ευρωπαϊκές εθνικές ομάδες, φτάνοντας πολύ μακριά, ως τη Βόρεια Αφρική. Κι ύστερα, ο συνθέτης ποτέ δεν περιορίστηκε στην ενσωμάτωση στοιχείων της λαϊκής μουσικής –ρυθμούς, μοτίβα, ορισμένα χαρακτηριστικά της μελωδικής γραμμής, ακόμα και ολόκληρες μελωδίες– στο προσωπικό του ύφος. Σε μια τέτοια διαδικασία, που παρήγαγε «εθνικούς» συνθέτες, όπως ο Γκριγκ ή ο Νίβόρζακ (τα παραδείγματα είναι δικά του) διέκρινε σιερότητα: «Και τέτοιο ασφαλώς και έδινε στο έργο ενός συνθέτη κάποια μάλλον μοναδικά χαρακτηριστικά, που εκούσαν εξωτικά στα δυτικοευρωπαϊκά αυτά», έγραψε. «Αντιπροσώπευε ένα αναμφισβήτητο κέρδος στην εξέλιξη και τον χρωματισμό της υψηλότερης έντεχνης μουσικής, αλλά δεν επιρρέαζε και πολύ τα γε-

νικά χαρακτηριστικά ενός ατομικού ύφους».

Τη «μεταστοιχείωση» και τη «μεταλλαγή» των δημοτικών τραγουδιών και μελωδιών ήθελε ο Μπάρτοκ. Να συνθέσει στοιχειώδη δομικά μέρη των δημοτικών ιδιωμάτων σε καινοφανείς μορφές που ως προς τη μελωδική τους ανάπτυξη, την αρμονική στήριξη και τα ηχοχρώματά τους θα εκφράζονται σε μια σύγχρονη, έντεχνη, μουσική γλώσσα. Στα έργα που ακολουθούν το πρώτο κουαρτέτο του (1908-09) –γραμμένο στο μεγάλο αντισημιτικό σάλ της Κεντρικής Ευρώπης με ένα περιπλανώμενο είδος τονικού χρωματισμού– ο συγγραφέας χαρακτηρίζει είναι πανταχού παρών, παρ' όσα διακρίνουμε λίγο έως και καθόλου πραγματικό λαϊκό υλικό στη μουσική. Και, σταδιακά, όπως έγρα-

ψε ο E. Lendvai, χρωματιστικά και διατονικότητα, τονικές αρμονίες χτισμένες σε τρίτες, υπερ-χρωματισμός και διάφρων ασυνκρίση, όλες οι τεχνικές του και όλα του τα υ-

λικά, λειτουργούν σαν εκφραστικές και δομικές ιδέες εναρμονισμένες στο δικό του πνεύμα.

Έτσι κατέκτησε ο Μπάρτοκ το «ατομικό του ύφος», έτσι ανέπτυξε τον γενναίο, ευρύχωρο και ολοζώντανο μουσικό λόγο του. Δεν προσκαλλήθηκε στο φολκλόρ και, παρά την εθνομουσικολογική του περιέργεια, δεν ενστερνίστηκε ποτέ το ρητορικό πρότυπο του Χέρντερ, που υποστήριζε ότι οι εθνικοί «λαοί» (Volker) που δεν είχαν την τύχη να ζουν σε πολιτικά ανεξάρτητα έθνη, έδωσαν «φωνή» στο υπό ανάδυση έθνος τους μέσα από τα τραγούδια τους. Ο συνθέτης του «Μικρόκοσμου» αναπτύσσει στον μεγακόσμιο της λαϊκής μουσικής το νήμα που συνδέει τους λαούς, τα κοινά χαρακτηριστικά των παραδοσιακών κοινοτήτων που οδηγούν στη συλλογική καλλιτεχνική δημιουργία. Όχι το ξεχωριστό, το διακριτό, το «ευγενέστερο» ουγγρικό ύφος. Όπως τονίζει και στον πρόλογο της ιδιαίτερα ενδιαφέρουσας αυτής βιογραφίας ο Θωμάς Σλιώλης, η δουλειά του Μπάρτοκ «αποδιάρθρωσε και συνέτριψε το ιδεολόγημα της εθνικής καθαρότητας, της αγνότητας και, συνεπώς, του εθνικισμού και των παραμορφωτικών του φακών όσον αφορά τη σημασία του εθνικού». Ο «εθνισμός» του Μπάρτοκ δεν γνώριζε σύνορα ούτε ιεραρχίες, δεν ήταν πολιτικός, και γι' αυτό κυριαρχικός. Ήταν ανοικτός στον άλλον –όπως, εξάλλου, και η μουσική του, που συνομιλούσε με τη σειραϊκή ορθοδοξία αλλά γλίτωσε την εθνοπάθεια της, και διερεύνησε τις επαναστατικές εμπειρίες άλλων συνθετών για να κερδίσει σε ελευθερία και εκφραστικότητα.

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΣΧΙΝΑ

Τα χωριά που τραγουδούν